

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th December, 2022

ISSN: XXXX-XXXX

Website: econferenceseries.com

ФУҚАРОЛИК ҲОЛАТИ ДАЛОЛАТНОМАЛАРИНИ ТАСНИФЛАШ

Зилола Нурова

ТДЮУ мустақил изланувчиси

Аннотация

Фуқаролик ҳолати ҳужжатларининг ҳуқуқий жиҳатлари, фуқаролик ҳуқуқи институти, тармоқлараро институт, шахснинг ҳуқуқий мақомининг элементи, юридик фактлар, давлатнинг контроль ва назорат функцияси сифатида замонавий жамиятнинг миллий ва халқаро миқёсдаги ривожланаётган муносабатлари асосида шаклланади. Жамият томонидан юридик фактларни рўйхатдан ўтказишнинг илгари мажбурий тамойилларини идрок этиш мафкурасининг ўзгариши, аҳолининг ҳаётда содир бўлаётган ҳодисалар ва ҳаракатларни ҳужжатлаштиришнинг мажбурий расмий процедураларига ички муносабати, шунингдек, фуқароларнинг кундалик ҳаётига янги биоэлектроник технологияларни жорий этиш ва фуқаролик ҳолати далолатномалари соҳасидаги муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш ўз вақтида ўрганишни ва кейинчалик такомиллаштиришни талаб қилади.

Калит сўзлар: юридик факт, фуқаролик ҳолати далолатномаси, ҳуқуқ лаёқати, муомала лаёқати, туғилиш, вафот этиш, никоҳдан ўтиш, никоҳни тугатиш.

Фуқаролик ҳолати актларининг турларини аниқлаш тўғридан – тўғри ушбу институт тушунчасидан келиб чиқади. Биринчидан, бу фуқароларнинг шахс иродасининг мажбурий белгисига эга бўлган ҳаракатлари. Бундай ҳаракатларга никоҳ, никоҳни бекор қилиш, фарзандлиikka олиш (болани асраб олиш), оталикни белгилаш, исмни ўзгартириш киради. Иккинчидан, бу инсоннинг иродасига боғлиқ бўлмаган воқеалар. Бундай ҳаракатларга одатда туғилиш, ўлим киради. Аммо фуқаролик ҳолати далолатномаларини туғилиш, фарзандлиikka олиш, оталикни тан олиш, бундай ҳуқуқ ва мажбуриятларга бундай ҳаракат содир этилиши таъсир кўрсатадиган барча шахсларнинг ўлими деб ҳисобласак, бундай ҳаракатларни ҳаракатлар ёки ҳодисалар билан аниқ боғлаш мумкин емас. Шундай қилиб, масалан, туғилган одам учун туғилиш ҳаракати ҳодиса бўлади, чунки у бу ҳаракатнинг бошланишини назорат қила олмайди ва янги туғилган чақалоқнинг ота-оналари учун бу ҳодиса ҳаракат

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th December, 2022

ISSN: XXXX-XXXX

Website: econferenceseries.com

белгиларига эга, чунки ҳомиладорлик ва ҳомиланинг туғилиши узоқ олиб юрилиши маълум вақт талаб этади ҳамда ота-онанинг қарорига боғлиқ бўлади. Шунингдек, фарзандликка олиш ва оталикни тан олишнинг ўрнатилиши фарзанд асраб олувчи учун камида 10 ёшгача бўлган ҳодисаа ҳисобланади, чунки унинг фикри асраб олиш ёки оталикни тан олиш фактини белгилашда ҳисобга олинмаслиги мумкин ва кўпинча вояга етмаган, ҳали онгсиз ёшда бўлса ҳам, ҳатто қабул қилмайди. Ўз навбатида, фарзанд асраб олувчи ёки унинг оталигини тан олган шахс учун асраб олинаётганини тушуниш, бу ҳар доим яхши ўйланган қадам, фақат унинг иродасига боғлиқ бўлган мувозанатли онгли қарордир.

О.Ю.Юрченко ўзининг диссертация тадқиқотида ҳуқуқ назариясида юридик фактлар тизимидаги ўлимни ҳодиса сифатида кўриб чиқиш кераклигини изчил исботлайди. Ушбу баёнотни асослашда муаллиф “агар биз ўлимни ҳаракат деб ҳисобласак, масалан, қотиллик натижасида, ҳуқуқбузарнинг иродаси жабрланувчининг ҳаётига зарар етказишга қаратилган деб таъкидлаш мумкин. Агар қотиллик бепарволик билан содир этилган бўлса, айбдорнинг иродаси нима, деган савол очик қолмоқда? Суд ҳукмини ижрочининг иродаси нима, у буни хоҳлагани учун эмас, балки расмий бурчини бажариш ҳақида бўлгани учун қилади”¹.

Шундан келиб чиққан ҳолда, О. Юрченко ўлимга сабаб бўлган сабаб (ҳаракат) ва бундай хатти-ҳаракатларнинг ўлим (ҳодиса) кўринишидаги оқибатларини фарқлашни таклиф қилади ва шу билан ўлим фақат ҳодиса сифатида кўриб чиқилиши керак, ҳатто фожиали оқибатларнинг келиб чиқиши, инсон ҳаёти қотилнинг хатти-ҳаракатларига ҳисса қўшган, жабрланувчининг танасидаги физиологик жараёнларга таъсир қилиши оқибатида у энди ҳаракат қила олмайди, деган хулосага келади.

Бизнинг фикримизча, ўлим ва туғилиш ҳаракатининг содир бўлиши фақат ҳодисаа сифатида кўриб чиқилмайди, чунки, масалан, ўз жонига қасд қилишда, албатта, марҳумнинг иродасининг элементи бор ва ўлим содир бўлганда, қотиллик натижасида, бу ирода ўзини намоён қилади қотил, инсон ўлимининг ҳуқуқий оқибатларининг бошланишини хоҳлайдими ёки унга инсоннинг жисмоний ўлимининг ҳақиқати муҳим аҳамиятга эга. Шундай

¹ Юрченко О.Ю. Акты гражданского состояния как юридические факты в гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Краснодар, 2013. – С. 22.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th December, 2022

ISSN: XXXX-XXXX

Website: econferenceseries.com

килиб, фуқаролик ҳолати далолатномаларини ҳаракатлар ва ҳодисаларга таснифлаш анча шартли бўлиб туюлади, чунки далолатномаларнинг турли иштирокчилари позициясидан улар ҳаракатлар ёки ҳодисалар шаклида бўлади.

Фуқаролик ҳуқуқидаги ҳуқуқий фактлар сифатида фуқаролик ҳолати далолатномаларини назарий ва амалий жиҳатдан энг сўнгги кенг қамровли тадқиқотлардан бири О.Ю.Юрченконинг "Фуқаролик ҳолати актлари фуқаролик ҳуқуқида юридик фактлар сифатида" номли диссертация ишидир². Муаллиф ўз асарида фуқаролик ҳолати далолатномалари институти манбаларига эътибор қаратади, уларнинг назарий концепциясини шакллантиради, ушбу институтни қўллашда амалга ошириш қўлами ва юзага келадиган амалий муаммоларни кўриб чиқади, ўрганиш давомида аниқланган ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг тегишли соҳаларидаги камчиликларга ишора қилади ва соҳадаги муаммоларни ҳал қилишга оид тавсияларни илгари суради. Унинг фуқаролик ҳолати далолатномаларига оид ҳуқуқий муносабатларни ўрганиш билан боғлиқ бошқа асарлари ҳам маълум³. Шундай қилиб, О.Ю.Юрченко ҳуқуқий адабиёт нуқтаи назаридан фуқаролик ҳолати далолатномаларини ҳуқуқни шакллантирувчи, ҳуқуқни ўзгартирувчи ва ҳуқуқни бекор қилувчи анъанага амал қилади.

Шунингдек, ушбу масала бўйича юридик Фанлар номзоди О.В.Фетисованинг фикри маълум: "фуқаролик ҳолати далолатномалари ҳуқуқий натижага қараб анъанавий равишда ҳуқуқни шакллантириш, ҳуқуқни ўзгартириш ва ҳуқуқни бекор қилишга бўлинади. Бироқ, бу бўлиниш маълум вазият чекловларига эга бўлиб туюлади, чунки фуқаролик ҳолатининг айрим актларини рўйхатдан ўтказиш фуқаронинг муайян ҳуқуқ ва мажбуриятларини келтириб чиқаради ва бир вақтнинг ўзида бекор қилади ва баъзи ҳолларда қонун ҳеч қандай ҳуқуқий

² Юрченко О.Ю. Акты гражданского состояния как юридические факты в гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2013. С. 8-9.

³ Юрченко О.Ю. Некоторые аспекты правосубъектности сторон в договоре суррогатного материнства // Проблема правосубъектности: современные интерпретации. Материалы Международной научно-практической конференции. Самара 2010. Вып. 8. С. 213-216; Юрченко О.Ю. Развитие законодательства об актах гражданского состояния в досоветской России // Семейное и жилищное право. 2012. № 5. С. 19-21.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th December, 2022

ISSN: XXXX-XXXX

Website: econferenceseries.com

оқибатларнинг бошланишини рўйхатдан ўтган пайт билан боғламайди, чунки улар қатъий назар содир бўлади”⁴.

Бундай таснифни мутлақ деб ҳисоблашнинг иложи йўқлиги, шунингдек, фақат шахснинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари доирасини шакллантирадиган, тугатадиган ёки ўзгартирадиган ягона давлат актини ажратиб кўрсатиш мумкин эмаслиги билан боғлиқ. Ҳар қандай ҳаракат, баъзи ҳуқуқларни бекор қилиш орқали, бошқаларни келтириб чиқаради ва нафақат ҳаётда бу ҳаракат содир этилган шахсда, балки у билан бевосита алоқада бўлган шахсларда ҳам учрайди. Масалан, никоҳни давлатрўйхатдан ўтказиш шахснинг оилавий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган ҳуқуқ ва мажбуриятларини келтириб чиқаради ва унинг бошқа никоҳга кириш ҳуқуқини тугатади; ўлим далолатномасини рўйхатдан ўтказиш вафот этган шахснинг фуқаролик ҳуқуқий муносабатлари иштирокчиси сифатида ҳуқуқ лаёқати ва муомала лаёқатини тугатади ва ушбу шахснинг меросхўрларига мерос ҳуқуқларини яратади.

Шу билан бирга, О.В.Фетисова фуқаролик ҳолати далолатномаларини табиатан аралаш ва сертификатлаштирувчиларга таснифлашни таклиф қилади. Шундай қилиб, суд қарори билан ажралиш, фарзандликка олиш ва туғилишни тасдиқловчи ҳужжат сифатида, аралаш характердаги ҳаракатларга – рўйхатга олиш идорасида никоҳни рўйхатдан ўтказиш ва бекор қилиш, ўлим, исмни ўзгартириш ва ҳоказоларни киритиш таклиф этилади.

Бундай тасниф ҳам қисман зиддиятли, чунки ҳар қандай фуқаролик ҳолати далолатномасини рўйхатдан ўтказиш, қандай асосда, суд қарори ёки ФХДЁ томонидан қонуннинг бевосита кўрсатмасига мувофиқ содир бўлишидан қатъи назар, унинг гувоҳномаси ҳисобланади.

Таъкидлашни лозимки, нафақат амалга оширилган фуқаролик ҳолати далолатномалари, балки ният ҳаракатлари ҳам рўйхатга олиниши керак. Шундай қилиб, туғилиш ва ўлим далолатномаларини рўйхатдан ўтказиш уларнинг ҳақиқийлигини тасдиқловчи тиббий ҳужжатлар асосида амалга оширилади; фарзандликка олиш ҳужжатини рўйхатдан ўтказиш фарзанд асраб олувчи ва қабул қилинган ўртасидаги оилавий муносабатларни тасдиқловчи

⁴ Фетисова О.В. Государственная регистрация актов гражданского состояния в Российской Федерации // Гражданин и право. 2008. – № 9. – С. 24.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th December, 2022

ISSN: XXXX-XXXX

Website: econferenceseries.com

суд қарори асосида амалга оширилади; никоҳни бекор қилишни рўйхатдан ўтказиш бузилган оилавий иттифокдан далолат беради.

Ният ҳаракатлари бошқача: никоҳни рўйхатдан ўтказиш ва исмининг ўзгариши, чунки ушбу фуқаролик ҳолати далолатномаларини рўйхатдан ўтказишдан олдин, инсон ҳаётида, қоида тариқасида, ҳақиқий ўзгаришлар юз бермайди. Анъанага кўра, турмуш қурган кўплаб одамлар биргаликда яшашни ва қўшма уй хўжалигини юритишни бошлайдилар, яъни қонуний равишда оила курадилар, фақат никоҳ рўйхатдан ўтгандан кейин; исмини ўзгартирмоқчи бўлган киши ундан тўлиқ фойдаланишни бошлайди ва ушбу ном остида ўз ҳуқуқларидан фақат шу ном билан рўйхатдан ўтгандан кейин фойдаланади. Гарчи бизнинг давримизда турмуш ўртоқлар оилавий ҳаёт бошланганидан бир неча йил ўтгач, никоҳларини рўйхатдан ўтказишлари одатий ҳол емас ва ўз исмини ўзгартирмоқчи бўлган шахслар кундалик ҳаётда бундай ҳаракатни белгиланган тартибда тасдиқламасдан ушбу ном остида пайдо бўлишади.

Шу муносабат билан, фуқаролик ҳолати далолатномаларини шахс иродасининг мавжудлиги ёки йўқлиги билан ажратиш мумкин кўринади: муқаррар, аслида – мажбурий, яъни ҳар қандай шароитда юзага келадиган ва шахснинг жисмоний мавжудлиги билан таъминланган (масалан: туғилиш, ўлим), ва ўзгарувчан, яъни шахснинг иродасига қараб ёки муайян ҳолатларга қараб юзага келадиган, моҳият ихтиёрийдир (масалан: никоҳ, ажралиш, исмининг ўзгариши, фарзандликка олиш, оталикни ўрнатиш).

Фуқаролик ҳолати далолатномалари концепциясини кўриб чиқишнинг таклиф этилаётган истиқболлари фуқаролик ҳолати далолатномаларининг бошқа таснифларидан фойдаланишга имкон беради. Фуқаролик ҳуқуқи институти сифатида фуқаролик ҳолати далолатномалари шахсларнинг ҳуқуқий мақомига таъсир қилувчи ҳолатлар мезонларига кўра таснифланиши мумкин: ёши, жинси, оилавий аҳволи, шахснинг қонуний вакилларининг мавжудлиги ёки йўқлиги.

Тармоқлараро ҳуқуқ институти сифатида фуқаролик ҳолати далолатномаларини соҳага боғлиқлиги бўйича фуқаролик ҳуқуқининг тартибга солинадиган нормаларига (туғилиш – ёшга қараб тўлиқ ҳуқуқий лаёқатга еришиш, ўлим – ирсий ҳуқуқий муносабатлар), оила ҳуқуқига (никоҳ – никоҳ / ота-оналар ҳуқуқ ва мажбуриятларининг мавжудлиги), маъмурий ҳуқуқ (фуқаролик ҳолати далолатномаларини рўйхатдан ўтказиш тартиби – кириш никоҳни рўйхатдан ўтказиш ёки туғилишни рўйхатдан ўтказиш),

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th December, 2022

ISSN: XXXX-XXXX

Website: econferenceseries.com

ҳалқаро ҳуқуқ (бошқа давлатлар ҳудудида ҳужжатларни тан олиш) соҳаларига ажратиш мумкин.

Белгиланганидек, фуқаролик ҳолати актлари давлат – ҳуқуқий институт - давлатнинг жисмоний шахсларнинг ҳуқуқий мақоми соҳасида рўйхатга олиш, назорат қилиш ва назорат қилиш функциясидир. Шу муносабат билан актларни рўйхатдан ўтган ва рўйхатдан ўтмаганларга бўлиш мумкин.

Фуқаролик ҳолати далолатномаларининг мураккаб агрегат концепциясини ўрганиш уларни таснифлаш учун қўшимча мезонларни келтириб чиқаради. Ҳуқуқий лаёқатлилиқ ҳажми мезонига кўра, актлар шахснинг ҳуқуқий лаёқати ҳажмига таъсир қилувчи ва таъсир қилмайдиган деб таснифланиши мумкин. Масалан, вояга етмаганлар учун никоҳ (эмансипация) унинг ҳуқуқий лаёқатини тан олишга олиб келади, вояга етмаганлар томонидан никоҳни бекор қилиш судда унинг ҳуқуқий лаёқатини тугатишга олиб келиши мумкин. Шу билан бирга, исмни ўзгартириш шахснинг ҳуқуқий қобилятини ўзгартирмайди.

Ўрнатиш тартибига кўра, фуқаролик ҳолати далолатномаларини маъмурий жихатдан туғилиш, никоҳ ва асраб олиш каби суд томонидан ўрнатилганларга бўлиш мумкин. Шахснинг ҳуқуқий лаёқатига таъсир қилиш мезонига кўра, ҳаракатлар шахснинг ҳуқуқий лаёқатининг вужудга келиши, ўзгариши ёки тугатилишига олиб келадиган далолатномаларга бўлинади.

Фуқаролик ҳолати далолатномалари шахс – шахс билан боғлиқ бўлиб, у билан боғлиқ ҳолда туғилиш, ўлим каби асосан биологик характердаги ҳаракатларни никоҳни тузиш ва бекор қилиш каби асосан ҳуқуқий характердаги ҳаракатлардан ажратиш мумкин.

Юқоридагилар билан боғлиқ ҳолда биз қуйидагиларни таъкидлашимиз мумкин:

1. Фуқаролик ҳолати ҳужжатларини таснифлаш мумкин:
 - фуқаролик ҳуқуқи институти сифатида;
 - тармоқлараро институт сифатида;
 - давлат-ҳуқуқий институт сифатида.
2. Фуқаролик ҳолати далолатномаларини таснифлаш мезонлари:
 - шахснинг ҳуқуқий лаёқати миқдори;
 - фуқаролик ҳолати далолатномасини белгилаш тартиби;
 - ҳаракатнинг шахснинг ҳуқуқий лаёқатига таъсири;
 - фактнинг биологик ёки юридик хусусияти;

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th December, 2022

ISSN: XXXX-XXXX

Website: econferenceseries.com

- ҳаракатнинг юзага келиши учун шахснинг иродасининг мавжудлиги ёки йўқлиги.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Юрченко О.Ю. Акты гражданского состояния как юридические факты в гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Краснодар, 2013. – С. 22.
2. Юрченко О.Ю. Некоторые аспекты правосубъектности сторон в договоре суррогатного материнства // Проблема правосубъектности: современные интерпретации. Материалы Международной научно-практической конференции. Самара 2010. Вып. 8. С. 213-216;
3. Akhrorkulov, A. (2020). Non-Profit Organizations: Legislation Reform And Law Enforcement Practice. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 2(10), 129-134.
4. Azimjon, I. (2022). ZARAR–YURIDIK SHAXS ISHTIROKCHILARI VA BOSHQARUV ORGANLARI FUQAROLIK-HUQUQIY JAVOBGARLIGINING ZARURIY SHARTI SIFATIDA.
5. Akhrorqulov, A. (2020). Issues of formation and registration of non-profit organizations. *Scientific research results in pandemic conditions (COVID-19)*, 1(02), 23-26.
6. O'G'Li, A. A. M. (2022). KORPORATSIYA USTAV KAPITALI FUNKSIYALARI VA UNGA OID MILLIY QONUNCHILIK NORMALARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. *Academic research in educational sciences*, 3(8), 109-113.
7. Atalikova, G. S., & Asadov, S. F. O. G. L. (2022). MASLAHAT VA KONSALTING XIZMATLARI: HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MASALALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(2), 299-309.
8. Юрченко О.Ю. Развитие законодательства об актах гражданского состояния в досоветской России // Семейное и жилищное право. 2012. № 5. С. 19-21.
9. Имомов, Н. (2019). ESSENCE OF CIVIL-LAW TOOLS IN THE ANTI-CORRUPTION SYSTEM. *Юридик фанлар ахборотномаси*, (3), 41-45.
10. Imomniyozov, D. B. O. G. L., & Atalikova, G. S. (2022). INGLIZ VA MILLIY HUQUQIMIZDA SHARTNOMAVIY JAVOBGARLIKNING

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th December, 2022

ISSN: XXXX-XXXX

Website: econferenceseries.com

ASOSLARI. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(2), 84-95.

11. ИМОМОВ, Н. (2018). THE TASKS OF THE CIVIL CODE: REGULATION OF SOCIAL RELATIONS OR DETERMINATION OF RIGHTS. *Юридик фанлар ахборотномаси*, (1), 43-49.
12. Imomniyozov, D. B. O. G. L. (2021). IKKIYOQLAMA SOLIQQA TORTMASLIK PRINSIPINING AHAMIYATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 1174-1182.
13. ИМОМОВ, Н. (2017). CRITICAL ANALYSIS OF DIVISION OF LEGAL ENTITIES INTO TYPES. *Юридик фанлар ахборотномаси*, (1), 68-74.
14. Doniyorbek, I. (2022). MAJBURIYATNI BAJARMAGANLIK UCHUN JAVOBGARLIKNI QO'LLASH MUAMMOLARI.
15. Фетисова О.В. Государственная регистрация актов гражданского состояния в Российской Федерации // Гражданин и право. 2008. – № 9. – С. 24.

E- Conference Series

Open Access | Peer Reviewed | Conference Proceedings

